

Morgenbrød med birkes på: Om relativ lokalspecifikation i dansk

Peter Juul Nielsen

Abstract

The paper examines the ‘relative local specification’ construction (RLS) in Danish where the preposition *med* ‘with’ is followed by an NP and a locative preposition without a complement, as in *en bog med billeder i* ‘a book with pictures in (it)’. The analysis shows how the usual meronymic semantics of *med* (viz. part-whole relations) is set aside in the RLS in favour of locative semantics, and it demonstrates the importance of the meronymic/locative distinction in the organisation of Danish grammar. The syntactic properties of the construction and the semantic details of its locative specification are examined, and the functional contrast between simple *med* construction and RLS is analysed.

Nøgleord

med-konstruktioner, præpositioner, meronymi, lokativ semantik, relativkonstruktion

1. Indledning¹

Den danske præposition *med* har i sine prototypiske anvendelser betydninger der kan opfattes som varianter af **meronymi**: en del-helhed-relation som i (1).

(1) en hund med lange ører

Denne artikel handler imidlertid om en *med*-konstruktion som har en anden semantisk strukturering, nemlig konstruktionen hvor *med* efterfølges

1 Tak til Carlsbergfondet for finansiering af forskningen der fremlægges her i artiklen, med bevillingen CF24-1858.

af en NP og en final præposition som optræder uden en efterfølgende styrelse (2).

(2) en bog med billeder i

Et karakteristisk træk ved denne konstruktion er den relation der betegnes af den finale præposition. I (2) betegner *i* en rumlig relation mellem billeder og bog som kan udtrykkes som (3).

(3) billederne er i bogen

Præpositionssemantik kan generelt beskrives sådan at præpositionen betegner en Figur-Grund-relation hvor den størrelse der modificeres af PP'en, er Figur, og præpositionens styrelse er Grund (Ungerer & Schmid 2013: 163-166); i (3) er *billederne* således Figuren der er knyttet til Grunden *bogen* i den relation der er specificeret af *i*. De samme begreber kan bruges om konstruktionen i (2) (jf. Stockwell & Schütze 2019): *Billeder* er Figur, og *en bog* er Grund, men her fremtræder Grunden ikke som styrelse for præpositionen, men som den nominale kerne som den særlige *med*-konstruktion modificerer. Grunden er så at sige ”hevet ud” af PP'en – men den semantiske Figur-Grund-relation er den samme. Herefter betegnes NP'en mellem *med* og den finale præposition som Figuren, og den størrelse der modificeres af *med*-konstruktionen, betegnes som Grunden.

Konstruktionen optræder enten som adled i en NP (2) eller som selvstændigt sætningsled (4), normalt med en lokativ Figur-Grund-relation, og formen indledt af *med* har et negativt modstykke indledt af *uden* (5).

(4) bollerne smager dejligt med smør på

(5) boller uden rosiner i

Strukturen har karakteristiske fællestræk med en relativsætning idet den specificerer et nominal der udfylder en indholdssyntaktisk rolle i strukturen selv ligesom i relativsætningen i (6).

(6) huset som jeg boede i

I (6) er relativsætningen *som jeg boede i* en specifikation af *huset*. Relativsætningens præposition har en ”tom plads” der udfyldes af korrelatet *huset* som har semantisk funktion af styrelse for *i*. Denne sammenhæng er parallel med relationerne i (2) hvor *med billeder i* er en specifikation af *en bog*, og *en bog* fungerer som styrelse for *i*.

På baggrund af de egenskaber ved *med* + NP + præposition jeg har skitseret herover, og som uddybes i det følgende, vil jeg kalde konstruktionen for **relativ lokalspecifikation**, forkortet RLS. Formen med *uden* (5) kan så mere specifikt betegnes **negeret relativ lokalspecifikation**. Jeg bruger forkortelsen RLS om formerne med *med* og med *uden* (om end jeg primært kommer til at beskæftige mig med *med*-formerne); hvor der skelnes, bruger jeg betegnelserne *med*-RLS og *uden*-RLS.

RLS-konstruktionen står i relation til flere andre konstruktioner med semantiske lighedstræk såsom *med*-konstruktioner med styrelse efter den lokative præposition, enten meronymisk styrelse (7) eller reflektiv styrelse (8), *der*-konstruktion med et lokativt led (9) og konstruktioner med *have* (10).

(7) en bog med billeder på nogle af siderne

(8) en pige med et tæppe over sig

(9) der er billeder i bogen

(10) pigens har en rød trøje på

Det centrale sammenligningspunkt er dog den **simple *med*- eller *uden*-konstruktion**, jf. kontrasten mellem simpel konstruktion og RLS’erne i (2) og (5) vist i (11)-(12).

- (11) a. en bog med billeder
b. en bog med billeder i

- (12) a. boller uden rosiner
b. boller uden rosiner i

Artiklen belyser hvordan RLS adskiller sig fra den simple *med*-konstruktion, og det vil være en pointe at RLS har en semantik der adskiller sig fra

semantikken i den simple *med*-konstruktion ved i de fleste tilfælde – i de tilfælde der kan betragtes som ”ægte RLS” – at være klart lokativ frem for meronymisk.

Artiklen er opbygget således. I afsnit 2 ser jeg på tidligere beskrivelser af RSL og lignende fænomener, og i afsnit 3 præsenterer jeg den empiriske undersøgelse jeg har lavet af RLS. Afsnit 4 behandler konstruktionens syntaktiske karakteristika, og i afsnit 5 undersøger jeg konstruktionens semantik med særlig fokus på kontrasten til simpel *med*-konstruktion. Artiklen afsluttes med en konklusion i afsnit 6.

2. Tidligere beskrivelser

Der er meget sparsomt med litteratur om RLS-konstruktionen. Man finder analyser af lignende konstruktioner i norsk (Aa 2006) og i britisk engelsk (Stockwell & Schütze 2019), og i ældre beskrivelser af dansk finder man omtale af konstruktionen – se nedenfor – men nutidige beskrivelser af RLS i dansk synes der ikke at være nogen af. *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen & Heltoft 2011), herefter GDS, beskæftiger sig indgående med en række *med*-konstruktioner og *med*-leddenes centrale rolle i dansk, men RLS behandles ikke, og jeg har ikke fundet undersøgelser af konstruktionen i anden nyere grammatisk litteratur.

2.1. Ældre beskrivelser af dansk

Hos Høysgaard (1752) finder man en beskrivelse af konstruktionen med en interessant betragtning. I en anmærkning til et afsnit om *med* beskriver han eksempler som *en kjole med sølvknapper i* og *et skrin med lås til* og bemærker følgende:²

Slige Exempler have to Præpositioner, hvoraf den sidste staaer som et Adverbiale eller en Postposition, hvilken man her ofte kan lade ude, om man lyster, endskjønt det er tydeligt at beholde den. (Høysgaard 1752: 238)

Høysgaards betragtning kan tolkes sådan at konstruktionen med final præposition – RLS – har en mere udfoldet og specificeret semantik end den simple *med*-konstruktion. Denne opfattelse stemmer med den karakteristik af konstruktionen man finder i *Ordbog over det Danske Sprogs* (ODS)

2 Høysgaards eksempler er gengivet i moderne form, og citatet er let ortografisk redigeret.

opslag om *med*. ODS' betydning 7.2 dækker relationer mellem en helhed og noget – udtrykt af *med*-leddet – der udgør en ”mere eller mindre nødvendig del”, og her angives der i parentes: ”i tilfælde, hvor samhörigheden ikke er noget absolut givet, ofte med følgende adverbium (eller præpositionsled) til fremhævelse af en tilhørende dels tilstedeværelse”³; blandt eksemplerne finder man (13)-(14).

- (13) hans Sarses Søndags Kioele | Med støbte Knapper i (Holberg: *Peder Paars*, 1720)
- (14) en Skaal Byggryns Grød, med Corender udi (Holberg: *Barselstuen*, 1723)

Ifølge ODS' karakteristik benyttes RLS altså særligt i tilfælde hvor relationen mellem Figur og Grund ikke er klart givet på forhånd. De ældre semantiske karakteristikker tager jeg op igen i afsnit 5.

3. Empirisk undersøgelse

Dette studie af RLS er ikke en korpuslingvistisk undersøgelse, men en teoretisk analyse af RLS-konstruktionen på basis af empiriske fund, herunder korpusmateriale. Der er foretaget en række søgninger i KorpusDK⁴ og i LANCHART-korpusset (Gregersen 2009), og fundene herfra er suppleret med forskellige internetsøgninger.⁵ I det følgende er eksempler fra KorpusDK og LANCHART markeret med hhv. ”(K)” og ”(L)”, og ved andre autentiske fund er kilden angivet i en fodnote. Eksempler uden kildeangivelse er konstruerede.

3.1. Korpussøgninger

I den digitale brugerflade for KorpusDK og LANCHART kan man ikke søge efter syntagmetyper (fx NP), så korpussøgningerne efter RLS er konstrueret som *med/uden* + [substantiv med et begrænset antal ord foran] + præposition. Der er ganske meget støj blandt de tusindvis af ”rå fund” som disse søgninger giver, først og fremmest fordi langt de fleste

3 ODS' forkortelser er skrevet ud i citatet.

4 <https://ordnet.dk/korpusdk>

5 Således er eksemplet i artiklens titel, *morgenbrød med birkes på*, fra Heste-Nettet: <https://www.heste-nettet.dk/forum/25/361035/361035/>, senest tilgået 26.3.2026.

søgeresultater har en styrelse efter søgestrengens finale præposition som i (15).

(15) han knugede en lille æske med farveblyanter i hånden (K)

RLS'er er primært fremsøgt ved manuel gennemgang af et stort udvalg af søgeresultaterne, suppleret med andre mindre finmaskede teknikker.⁶

3.2. *Korpusfund*

Søgningerne i de to korpusser har resulteret i en mindre samling autentiske eksempler på RLS i skrift og tale: i alt 148 eksempler på *med*-RLS og 48 eksempler på *uden*-RLS. Med så relativt lille et materiale må man være meget varsom med at drage kvantitativt funderede konklusioner om RLS i den faktiske sprogbrug. En kvantitativ oversigt over fundene kan dog give et vist indblik i hvordan RLS bruges, og afdække karakteristiske træk ved konstruktionen som den optræder i faktisk brug.

Tabel 1 viser de forskellige finale præpositioner i *med*-RLS og deres frekvens i fundene fra de to korpusser; tabel 2 viser det samme for *uden*-RLS.

	KorpusDK		LANCHART		Samlet	
Præposition	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
<i>på</i>	24	53,3%	56	54,4%	80	54,1%
<i>i</i>	9	20,0%	43	41,7%	52	35,1%
<i>over</i>	4	8,9%	1	1,0%	5	3,4%
<i>til</i>	3	6,7%	2	1,9%	5	3,4%
<i>imellem</i>	2	4,4%	0	0,0%	2	1,4%
<i>under</i>	1	2,2%	0	0,0%	1	0,7%
<i>efter</i>	1	2,2%	0	0,0%	1	0,7%
<i>igennem</i>	0	0,0%	1	1,0%	1	0,7%
<i>ved</i>	1	2,2%	0	0,0%	1	0,7%
I alt	45	100,0%	103	100,0%	148	100,0%

Tabel 1: *Finale præpositioner i med-RLS i korpusfundene*

6 Først og fremmest søgning i KorpusDK-fundene efter afslutningstegn (fx punktum) efter den finale præposition.

	KorpusDK		LANCHART		Samlet	
Præposition	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
på	27	71,1%	10	100,0%	37	77,1%
i	7	18,4%	0	0,0%	7	14,6%
til	3	7,9%	0	0,0%	3	6,3%
under	1	2,6%	0	0,0%	1	2,1%
I alt	38	100,0%	10	100,0%	48	100,0%

Tabel 2: Finale præpositioner i uden-RLS i korpusfundene

Som det fremgår af tabel 1 og 2, er der fundet *med*-RLS med ni forskellige præpositioner og *uden*-RLS med fire forskellige præpositioner. For *med*-RLS er *på* og *i* klart dominerende, og *på* findes i over halvdelen af alle *med*-RLS'er; for *uden*-RLS står *på* for over tre fjerdedele.

En stor del af *på*-forekomsterne findes i eksempler der falder ind under den semantiske kategori 'beklædning'. Kategorien udgør 14,9 % (N = 22) af alle *med*-RLS'erne, og næsten alle er med præpositionen *på* (90,9 %; N = 20). Disse 20 *på*-forekomster inden for kategorien 'beklædning' udgør 25,0 % af de 80 *med*-RLS-eksempler med *på*, de fleste (16 af 20) som udtryk for en persons påklædning (16) og de resterende i beskrivelser af detaljer ved en beklædningsgenstand (17).

(16) ingen havde nogensinde før set dem med slips på (K)

(17) en narrehat med bjælder på (K)

Blandt *uden*-fundene med *på* er kategorien 'beklædning', som udgør 54,2 % (N = 26) af alle *uden*-RLS'erne, endnu mere dominerende. Hele 70,3 % af de 37 eksempler med *på* – nemlig alle de 26 'beklædning'-*uden*-RLS'er – beskriver en persons manglende påklædning, altså hvad vedkommende *ikke* har på, enten fraværet af en bestemt beklædningsgenstand som fx sko eller – som det hyppigste – fravær af tøj i det hele taget som i (18).

(18) Hvad skal han med billeder af mig uden tøj på? (K)

På tværs af *med*- og *uden*-eksempler drejer 39,3 % (N = 46) af de i alt 117 *på*-forekomster sig således om beklædning, og mere specifikt er 35,9 % (N = 42) udtryk for personpåklædning.

Selvom mange eksempler altså falder ind under kategorien 'beklædning', er korpuseksemplerne generelt heterogene hvad angår semantiske kategorier. Ud over kategorien 'beklædning', træder kun én anden specifik kategori frem med en vis tydelighed: 'mad og drikke'. Der er ganske mange *med*-RLS-forekomster inden for denne kategori (16,9 %, N = 25). 60 % af disse (N = 15) er med præpositionen *i* som i (19), og 28,8 % (N = 15) af de 52 *med*-RLS-eksempler med *i* tilhører kategorien 'mad og drikke'. Blandt *uden*-RLS-forekomsterne falder 10,4 % (N = 5) under denne kategori, de fleste (3 af de 5) med præpositionen *til* (20). For de 5 *med*-RLS'er med *til* hører 4 under kategorien 'mad og drikke'.

(19) æggestand med pølsestykker i (L)

(20) Det er de færreste steder, man serverer snegle uden brød til (K)

En hel del af de mange eksempler med *på* og *i* kan altså nærmere beskrives som udtryk for kategorierne 'beklædning' og 'mad og drikke', og præpositionen *til* findes næsten udelukkende inden for sidstnævnte kategori. Som vi skal se i afsnit 5.3, udgør konstruktionen *med* + NP + *på* som udtryk for netop påklædning og *med* + NP + *til* to særlig afvigende typer.

4. Syntaktiske karakteristika

Det mest iøjnefaldende ved RLS-konstruktionen er den finale præposition der "mangler" en styrelse. Som beskrevet i afsnit 1 udfyldes den finale præpositions tomme plads semantisk af den nominale størrelse som RLS'en er en specifikation af, hvilket giver konstruktionen dens lighed med en relativsætning, og er grundlaget for at kalde den specificerede størrelse for RLS'ens korrelat. I en simpel præpositionel adledsspecifikation, fx *bogen på bordet*, fordeles Figur og Grund sådan at den nominale kerne udtrykker Figuren (*bogen*), mens Grunden indgår i adleddet, nemlig som styrelse for præpositionen (*bordet*). RLS-konstruktionen kan beskrives som en **inverteret** Figur-Grund-relation idet det her er det specificerede led, RLS'en, som indeholder Figuren, mens det specificerede nominal, korrelatet, udgør Grunden.

Korrelatet er enten den semantiske kerne i en NP (21) eller et nominalt sætningsled, enten subjekt (22) eller objekt (23), og RLS er altså enten NP-internt adled eller selvstændigt sætningsled.

- (21) en film med lidt humor i (L)
- (22) Marie pakkede lakskoene ud. De var sorte, og med sløjfe på. (K)
- (23) han havde engang ved et tilfælde set stuepigen derhjemme uden tøj på (K)

I mine korpusfund er den NP-interne funktion vist i (21) den hyppigste. Ud af de samlede 196 *med*- og *uden*-RLS'er er lige godt halvdelen (54,6 %; N = 107) NP-interne adled, mens en tredjedel (32,7 %; N = 64) er selvstændige sætningsled (for de resterende 12,8 % (N = 25) kan spørgsmålet ikke afgøres pga. syntaktisk flertydighed eller utilstrækkelig kontekst i materialet).

RLS optræder aldrig som styret struktur i den forstand at der ikke findes kontekster der kræver valg af netop RLS. Eksempel (22) viser at RLS kan fungere som subjektsprædikativ bundet til kopulaverbet *være*, men hverken verbet *være* eller selve prædikativkonstruktionen kræver valg af RLS som udfyldning af prædikativfunktionen. Dermed adskiller RLS sig fra simple *med*-konstruktioner som kan være styrede, jf. styring af netop præpositionen *med* ved verbet *herse* (24) og adjektivet *ukendt* (i betydningen 'uden viden om eller erfaring med') (25).

- (24) hun herser med/*ved/*om/*på drengen
- (25) han er ikke helt ukendt med/*ved/*af/*til arbejdet som lærer

Det relative ved relativ lokalspecifikation gør konstruktionen til en bestemmelse til nominaler, et træk man generelt finder dels ved adled i NP'er, dels ved prædikativ til subjekt og objekt, som de frie prædikativer *trætte* og *kolde* i (26)-(27).

- (26) de kom trætte ind ad døren
- (27) vi spiste frikadellerne kolde

De adjektiviske prædikativer i (26)-(27) markerer deres binding til hhv. subjekt og objekt gennem kongruens (i begge tilfælde pluralisbøjning). RLS'erne har ikke morfologisk binding men er bundet syntaktisk

til korrelatet som udfylder styrelsesfunktionen for den finale præposition.

På baggrund af de ovenfor beskrevne syntaktiske karakteristika kan alle forekomster af RLS som selvstændigt sætningsled analyseres som prædikativer, jf. sideordningen i (22) mellem adjektivisk prædikativ (*sorte*) og prædikativisk RLS. Som (22) viser, kan man finde eksempler på prædikativ i dependensrelation til kopula, men det er mere kendetegnende for de selvstændige RLS'er at de fungerer som frit prædikativ, sammenlign det frie RLS-objektsprædikativ *uden tøj på* i (23) med det frie adjektiviske objektsprædikativ i (27). Et eksempel på RLS som frit subjektsprædikativ gives i (28).

(28) ovenbagte kartofler smager jo godt med smør på (K)

Som frit prædikativ har RLS lighedstræk med mådesadverbial, og man kunne mene at en del RLS'er burde beskrives som mådesadverbialer, fx RLS'en i (29).

(29) vi hugger mursten over med de bare næ... øh- med arbejdshandsker på. (K)

Men selvom *med arbejdshandsker på* siger noget om hvordan huggearbejdet udføres, så er RLS'en en bestemmelse til subjektet *vi* (som udgør RLS'ens korrelatet) ligesom *med smør på* i (28) specificerer kartoflerne i den pågældende situation. RLS'erne er altså ikke bestemmelser til prædikaterne *smage* og *hugge*, og derfor er de ikke mådesadverbialer, men frie prædikativer. Dermed adskiller RLS sig fra en konstruktion der på overfladen ligner RLS'erne, nemlig *med ryggen til* i (30).

(30) Bob sad med ryggen til

I (30) er *med ryggen til* ikke en bestemmelse til subjektet *Bob* med dette led som semantisk styrelse for *til* (konstruktionen svarer ikke til *ryggen er til Bob*), det er en bestemmelse til verbet *sidde* og dermed et mådesadverbial.

5. Konstruktionens semantik

Det foregående afsnit klargjorde RLS-konstruktionens syntaktiske status som enten NP-adled eller prædikativ, og i dette afsnit udfoldes seman-

tikken i disse adled og prædikativer. Som et første skridt undersøger jeg præpositionen *med* og RLS' finale præpositioner med forskellen mellem meronymisk og lokativ semantik som omdrejningspunkt. Dernæst følger en yderligere afdækning af den lokative specifikation i RLS og en beskrivelse af to ikke-lokative typer. Afsnittet afsluttes med en beskrivelse af kontrasten mellem simpel *med*-konstruktion og RLS.

5.1. Med og de lokative præpositioner

Ligesom ved mange andre præpositioner finder man et stort antal konkrete betydninger i brugen af *med*. Som nævnt i afsnit 1 kan mange betydninger af *med* anskues som varianter af en del-helhed-relation, og man kan muligvis antage abstrakt meronymi som generel fællesbetydning for alle simple *med*-konstruktioner. Tabel 3 giver en oversigt over de betydningsvarianter af *med* i simple konstruktioner man som minimum kan opstille.

	Semantisk variant	Eksempel
a.	Possession	<i>en ven med en bil</i>
b.	Ægte meronymi (ved fx legemsdele)	<i>en mand med en lam arm</i>
c.	Ledsagelse	<i>en klient med en bisidder</i>
d.	Beholder-indhold	<i>en flaske med vand</i>
e.	Bestanddel	<i>en ret med rødbeder</i>
f.	Deltagelse	<i>en film med Dirch Passer</i>
g.	Påklædning	<i>en kvinde med et rødt tørklæde</i>
h.	Tilbehør	<i>en frankfurter med kartoffelsalat</i>

Tabel 3: De vigtigste betydningsvarianter af *med*

I RLS spiller *med* en ganske anderledes semantisk rolle end i de simple *med*-konstruktioner, idet RLS-konstruktionen ikke udtrykker meronymi, men lokativ betydning, og man kan således sige at *meds* "normale" meronymiske semantik tilsidesættes. De finale præpositioner i RLS har – når man ser bort fra to afvigende typer som behandles i afsnit 5.3 – lokativ semantik og beskriver altså en rumlig relation, nemlig den relation mellem Figur og Grund der bestemmes af den finale præposition. Korpus-eksempler på den lokative specifikation ved præpositionerne *på*, *i*, *over*, *imellem*, *under*, *efter*, *igennem* og *ved* vises i (31)-(38) (konstruktioner med *til* og en undertype af *på*-konstruktioner adskiller sig fra denne lokalsemantik, se afsnit 5.3).

- (31) sådan en glasbakke med to lys på (L)
- (32) vi har jo en kæmpe kuffert med alt muligt medicin i (L)
- (33) en elv med en isbro over (K)
- (34) nogle pæle med en ståltråd imellem (K)
- (35) en tynd flamingoplade [...] med sølvpapir under (K)⁷
- (36) han ville have hende til [...] at skrive Lucia på ruden, med udråbs-
tegn efter. (K)
- (37) .. det er en lorteting .. med pil igennem (L)
- (38) Jeg brunede de tykke koteletter med ben ved i godt, klaret smør (K)

I mange tilfælde kan det – som indikeret af de ældre beskrivelser af RLS omtalt i afsnit 2.1 – virke som om den finale præposition ikke gør den store forskel, men blot udbygger den simple *med*-konstruktion med en eksplicitering af noget ellers underforstået; uden præpositionen *på* i (31) skulle man nok alligevel gætte at lysenes relation til bakken var en placering *på* denne. Men man kan i første omgang konstatere at ikke alle simple *med*-konstruktioner kan ”udbygges” med en final præposition, jf. tabel 4, som viser *meds* semantiske varianter fra tabel 3 i konstruktioner med final præposition (de ikke-duelige varianter a.-c. er markeret med gråt).

⁷ Udeladelsesprækkerne indgår her i det oprindelige korpusfund.

	Semantisk variant	Eksempel
a.	Possession	<i>en ven med en bil *på/i/hos/ved/etc.</i>
b.	Ægte meronymi (ved fx legemsdele)	<i>en mand med en lam arm *på/i/hos/ved/etc.</i>
c.	Ledsagelse	<i>en klient med en bisidder *på/i/hos/ved/etc.</i>
d.	Beholder-indhold	<i>en flaske med vand i</i>
e.	Bestanddel	<i>en ret med rødbeder i</i>
f.	Deltagelse	<i>en film med Dirch Passer i⁸</i>
g.	Påklædning	<i>en kvinde med et rødt tørklæde på</i>
h.	Tilbehør	<i>en frankfurt med kartoffelsalat til</i>

Tabel 4: Tilføjelse af finale præpositioner til simple med-konstruktioner

Begrænsningerne på tilføjelse af præposition – eller rettere: omskrivning til RLS-konstruktion – beror på muligheden for at betragte Figur-Grund-relationen som et rumligt forhold. For varianterne d.-h. kan sagforholdet (den beskrevne situation i verden) behandles enten som en meronymisk relation eller som en lokativ relation, mens den rumlige behandling ikke er mulig ved varianterne a.-c. Dette forhold stemmer overens med Heltofts (2001) analyse af skellet mellem meronymisk og lokativ strukturering i dansk. Dansk tillader ikke behandling af possession, ægte meronymi (udelelig meronymi, på engelsk ”inalienable possession”, som fx legemsdele, jf. GDS: 1324, 1367) og ledsagelse som spatiale relationer.

Pointen her er den at simpel *med*-konstruktion og RLS former den sproglige gengivelse af situationen på to forskellige måder, den ene meronymisk og abstrakt og dermed mindre specificeret, den anden lokativ og relativt set mere konkret og udfoldet. De kommunikative konsekvenser heraf tages op i afsnit 5.4.

5.2. Den lokative specifikation

I dette afsnit ser jeg nærmere på to forhold omkring den lokative specifikation som udtrykkes med RLS, dels den semantiske relation til *der*-konstruktion og konstruktion med *have*, dels en restriktion på korrelatets semantik.

8 Eksemplet, som forekom en bedømmer tvivlsomt, er konstrueret men afspejler autentiske fund som fx *jeg ser altid frem til en film med ham i* (filmskribenten.dk/2017/12/american-made-tom-cruise-paa-roeven-i-kokainland-2/, senest tilgået 26.3.2026).

Som udtryk for lokation står RLS i et karakteristisk forhold til *der*-konstruktion: Man kan normalt give en finit sætningsgengivelse af en RLS med en *der*-konstruktion, jf. (39)-(40).

- (39) a. en trøje med tomatsovs på
b. der er tomatsovs på trøjen
- (40) a. rugbrød med mug i⁹
b. der er mug i rugbrødet

Som beskrevet ovenfor kan mange forhold anskues enten som meronymiske eller lokative, og idet mange simple *med*-konstruktioner korresponderer med *have*-sætninger (fx *en ven med en bil – min ven har en bil*), kunne man tro at RLS'er også kunne gengives som simple *have*-sætninger, men det er ikke tilfældet, og tilføjelse af final præposition løser ikke uden videre problemet, jf. (41)-(42).

- (41) a. *trøjen har tomatsovs
b. !trøjen har tomatsovs på
- (42) a. *rugbrødet har mug
b. !rugbrødet har mug i

Have-konstruktioner kan ikke betegne ren lokation, og det gælder også for *have* + præposition (jf. GDS: 1324). Konstruktionen med *have* og en final præposition betegner ”konventionelt tilhørsforhold” (GDS: 1324), og derfor er b-eksemplerne herover strengt taget ikke ugrammatiske, men det er meget vanskeligt at forestille sig en meningsfuld konventionel sammenhæng hvor tomatsovsen og muggen var intentionelt gjort til en del af trøje- og rugbrødsenheden. Ved udtryk for påklædning med finalt *på* er forholdene anderledes, se afsnit 5.3.

RLS'ens lokative semantik stiller et interessant krav til sit korrelat som skal være (eller tolkes som) inanimat, jf. a-, og b-eksemplerne i (43)-(44).¹⁰

9 <https://jyllands-posten.dk/indland/ECE13586674/horsensfirma-tilbagekalder-rugbrød-med-mug-i/>, senest tilgået 8.1.2026.

10 Hvis b-eksemplerne overhovedet er grammatisk acceptable, er de stærkt pragmatisk markerede; derfor markeringen ”*/!”.

Hvis man ønsker at lade den rumlige relation udsige om et menneske, kan man ikke bruge RLS, men må benytte refleksiv styrelse efter den lokative præposition, jf. c-eksemplerne.

- (43) a. en ølkasse med et tæppe over
 b. */!en mand med et tæppe over
 c. en mand med et tæppe over sig
- (44) a. et lig med en yogamåtte under
 b. */!en kvinde med en yogamåtte under
 c. en kvinde med en yogamåtte under sig

Kravet om inanimat korrelat ved RLS kan ses som et eksempel på at forskellen mellem på den ene side (med)menneskers (og muligvis også højerestående dyrs) vilkår og handlinger og på den anden side livløse genstandes forhold har indflydelse på organiseringen af dansk grammatik.

5.3. To ikke-lokative typer

Som omtalt i afsnit 3.2 og 5.2 er der to varianter af *med* + NP + præposition der afviger fra de egenskaber der er beskrevet for RLS i de foregående afsnit. Det drejer sig dels om konstruktion med ”påklædnings-*på*”, dels om konstruktion med ”tilbehørs-*til*”.

Som beskrevet i afsnit 3.2 er der en stor del af korpusfundene med finalt *på* som beskriver personers påklædning. Disse konstruktioner adskiller sig fra prototypiske RLS'er ved ikke at kunne gives sætningsform med en *der*-konstruktion, men derimod at kunne omskrives til *have*-sætninger med final præposition, vist her i *med*-varianten (45) og *uden*-varianten (som kræver en nægtelse i sætningsformerne) (46).

- (45) a. damer med tørklæde på (L)
 b. *der er tørklæde på damerne
 c. damerne har tørklæde på
- (46) a. damer uden tøj på (K)
 b. *der er ikke tøj på damerne
 c. damerne har ikke tøj på

Disse træk ved konstruktionen med ”påklædnings-*på*” viser at påklædning ikke får semantisk form efter det lokative, men efter det meronymiske mønster i dansk. Der eksisterer ganske vist en form for rumlig relation mellem personen og beklædningsgenstanden, men såvel *have X på* og *med X på* (i påklædningsbetydningen) betegner et konventionelt tilhørsforhold (dvs. en slags meronymi) frem for lokalitet (jf. GDS: 1324), og det er det der viser sig i det mulige og det umulige i (45)-(46). Som eksemplerne viser, afviger konstruktionen med ”påklædnings-*på*” også fra den prototypiske RLS ved ikke at stille krav om inanimat korrelat, og man må overveje om konstruktionen afviger så meget at man skal betragte den, ikke som en perifer undertype af RLS, men som en helt anden konstruktion.

Den anden afvigende type er konstruktion med ”tilbehørs-*til*”, som også omtales i afsnit 3.2. I eksempler som (47a) betegner *med X til* at X står til rådighed som og er intenderet som tilhør eller tilhørende udstyr. Man kan godt lave omskrivning til *der*-konstruktion (47b), men hvor *have*-konstruktion ofte er pragmatisk problematisk for den prototypiske RLS (jf. afsnit 5.2), forekommer den at være decideret umulig med ”tilbehørs-*til*” (47c).

- (47) a. små, lækre sandwiches med mælk til (K)
b. der er mælk til sandwichene
c. *sandwichene har mælk til

Konstruktionen betegner formål, og det vil sige intention, såsom ved tilbehør til mad som i (47) eller tilhørende udstyr som i (48).

- (48) et pengeskab med nøgle til

Formåls- og intentionselementet findes ikke kodet i den typiske RLS. Det er således uproblematisk at relatere en gren og en sten rent lokativisk som i (49a), men det er svært uden en helt særlig pragmatisk kontekst at forestille sig den intentionelle tilbehørsrelation mellem de to angivet med *til* (49b).

- (49) a. en gren med en sten under
b. !en gren med en sten til

Semantikken i konstruktionen med *til* insisterer ikke på en lokativ relation. Det viser sig ved at (48) kan bruges om en salgsvare hvor nøglen ikke

opbevares samme sted som pengeskabet – den findes bare som intenderet åbningsmiddel. Selvom *til*-konstruktionen kan omskrives til *der*-konstruktion og ikke fungerer i *have*-konstruktion, ser det altså ud til at den ikke har samme lokative kodning som ægte RLS.

5.4. Konventionelle relationer og ad hoc-relationer

Essensen af Høysgaards og ODS' karakteristik af RLS i forhold til den simple *med*-konstruktion diskuteret i afsnit 2.1 er at RLS er tydeligere, dvs. mere specifik, end simpel *med*-konstruktion, og at RLS benyttes frem for simpel *med*-konstruktion i tilfælde hvor relationen mellem Grund (korrelatet) og Figur (det RLS-interne nominal) ikke er klart givet på forhånd. Det er let at vise at de gamle beskrivelser her har fat i noget væsentligt der også gælder i det moderne sprog. Når relationen er (dvs. anses for) indlysende, er der ikke noget kommunikativt afgørende ved den udfoldede lokative specifikation (50), men hvis det ikke er klart hvordan Grunden står i relation til Figuren, forekommer simpel *med*-konstruktion pragmatisk afvigende, og RLS må vælges for at undgå uklarhed (51).

- (50) a. boller med rosiner
b. boller med rosiner i
- (51) a. !beskidte sko med en avis
b. beskidte sko med en avis under

En smuk illustration af dette ses i (52), som er en beskrivelse af gravstenene på kirkegården i Sønderho: Den konventionelle og altså på forhånd givne relation mellem sten og navn udtrykkes abstrakt meronymisk med simpel *med*-konstruktion, mens den mindre transparente relation mellem sten og (fraværende) jordiske rester udtrykkes med RLS.

- (52) Der er nemlig mange sten med navne, men uden jordiske rester under (K)

Også i tilfælde hvor den simple *med*-konstruktion ville lede til en fejlagtig tolkning ud fra det ”normale” eller mest sandsynlige, kan RLS bruges til at præcisere, som i (53) hvor man undgår tilbehørstolkningen ’med is til’ ved at præcisere at isen er placeret inde i kagen.

(53) [...] og desserten: en kage med is i, flamberet, udmærket. (K)¹¹

Man kan således sige at simpel *med*-konstruktion benyttes ved de forventelige, konventionelle relationer, mens RLS bruges i tilfælde der afviger fra standardantagelsen, er uventede og har ad hoc-præg. Sprogbrugernes valg mellem de to konstruktioner kan anskues som styret af implikaturmekanismer. Valget følger Grices (1975: 45) kvantitetsmaksime, og tolkningen af simpel *med*-konstruktion kan beskrives ud fra Levinsons I-heuristik: "What is simply described is stereotypically exemplified." (Levinson 2000: 32). Når man er uden for det "stereotype", må sammenhængen ekspliciteres. Det må dog understreges at RLS ikke skal analyseres som en udvidelse eller udbygning af den simple *med*-konstruktion hvor den finale præposition tilføjer en semantisk detalje til denne konstruktion. Den simple *med*-konstruktion er en meronymisk formning af relationen, mens RLS grundlæggende former relationen lokativt.

6. Konklusion

Artiklens analyser viser at RLS er en særlig syntaktisk konstruktionsmulighed i dansk som står i funktionel kontrast til simpel *med*-konstruktion, og som med sin binding til et korrelat har træk tilfælles med relativsætningen. I RLS er *meds* vanlige meronymiske semantik tilsidesat til fordel for de finale præpositioners lokative semantik, og man kan se *meds* rolle i RLS som eksempel på den ekstremt vage og åbne 'forbinder'-semantik som man finder i flere *med*-sammenhænge, fx *det er dejligt med din hobby* eller (54) som er et autentisk overhørt eksempel, sagt af en cyklist til en anden i forbindelse med afsked.

(54) tak for turen – og vi skrives lige ved med på søndag

Analysen af RLS bidrager til forståelsen af hvordan skellet mellem meronymi og lokation former dansk grammatik, og hvordan dette skel hænger sammen med en sontring mellem menneskelige og ikke-menneskelige forhold. Valget mellem den simple *med*-konstruktions abstrakte meronymi og RLS-konstruktionens mere konkrete lokative specifikation motiveres i mange tilfælde af pragmatiske faktorer som viser en kom-

¹¹ Dette korpuseksempel er fundet ved en specifik søgning på *kage + med* og indgår ikke, som de øvrige korpuseksempler, i de kvantitative opgørelser i afsnit 3.2.

munikativ udnyttelse af den meronymiske og den lokative formning af situationen.

Om forfatteren

Peter Juul Nielsen, lektor ved Institut for Kultur- og Sprogvidenskaber på Syddansk Universitet.

Litteratur

GDS: Se Hansen & Heltoft (2011).

Gregersen, Frans (2009): The data and design of the LAN-CHART study. *Acta linguistica hafniensia* 41(1), 3-29. <https://doi.org/10.1080/03740460903364003>

Grice, H. Paul (1975): Logic and Conversation. I: *Syntax and Semantics*, bd. 3: *Speech Acts*. Peter Cole & Jerry L. Morgan (red.). New York: Academic Press, 41-58.

Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Heltoft, Lars (2001): Datives and Comitatives as Neighbouring Spouses: The Case of Indirect Objects and Comitatives in Danish. I: *Dimensions of Possession*. Irène Baron, Michael Herslund & Finn Sørensen (red.). Amsterdam: John Benjamins, 115-146. <https://doi.org/10.1075/tsl.47.08hel>

Høysgaard, Jens Pedersen (1752): *Methodisk Forsøg til en Fuldstændig Dansk Syntax*. København. (= Bertelsen, Henrik (red.), *Danske Grammatikere V*. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab 1919-1920).

Levinson, Stephen C. (2000): *Presumptive Meanings: The Theory of Generalized Conversational Implicature*. Cambridge, Mass.: MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/5526.001.0001>

Ordbog over det Danske Sprog (ODS), online-udgave, ordnet.dk/ods/

Stockwell, Richard & Carson T. Schütze (2019): Objectless Locative Prepositions in British English. *Proceedings of the Linguistic Society of America* 4(1), 1-15. <https://doi.org/10.3765/plsa.v4i1.4551>

Ungerer, Friedrich & Hans-Jörg Schmid (2013): *An introduction to cognitive linguistics*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315835396>

Aa, Leiv Inge (2006): Med som innleiande funksjonsord til småsetningar med og utan relativisering. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 24, 193-228.